

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 6, NUMBER 2, 2017

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 6, No. 2, 2017

POLAČKOVÁ, A. – DUDINSKÁ, I. – CIRNER, M.: The Concept of Political Opportunities as an Impetus for the Development of Cross-border Cooperation. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 2 (2017), pp. 63 – 68.

ANNA POLAČKOVÁ – IRINA DUDINSKÁ – MICHAL CIRNER

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
Email: anna.polackova@unipo.sk
irina.dudinska@unipo.sk
michal.cirner@unipo.sk

Abstract:

The theory of political opportunity structures stems from political sociology. It was originally used to research social and political movements. At present, it can be practically used for the interpretation of the factors that create opportunities to develop cross-border cooperation. Also, it can be applied to the ability of the local actors to exploit the opportunities they offer.

Keywords:

Theory of political opportunity structure, Political processes, Political structure.

KONCEPT POLITICKÝCH PRÍLEŽITOSTÍ AKO IMPULZ ROZVOJA CEZHRAŇIČNEJ SPOLUPRÁČE

ANNA POLAČKOVÁ – IRINA DUDINSKÁ – MICHAL CIRNER

Institute of Political Sciences
Faculty of Arts
University of Prešov
Slovak Republic
Email: anna.polackova@unipo.sk
irina.dudinska@unipo.sk
michal.cirner@unipo.sk

Abstract:

The theory of political opportunity structures stems from political sociology. It was originally used to research social and political movements. At present, it can be practically used for the interpretation of the factors that create opportunities to develop cross-border cooperation. Also, it can be applied to the ability of the local actors to exploit the opportunities they offer.

Keywords:

Theory of political opportunity structure, Political processes, Political structure.

Úvod

Evolúcia novoutvorených spoločenských hnutí v 60. rokoch 20. storočia prispela k rozvoju teoretických konceptov skúmajúcich tieto hnutia. Patrí tam aj teória štruktúry politických príležitostí (*political opportunity structure*), ktorá nadväzuje na model politického procesu používaného pri výskume politického aktivizmu.

Tento teoretický konštrukt je možné využiť aj pri výskume cezhraničnej spolupráce (*cross-border cooperation*), vychádzajúc z faktu, že cezhraničná spolupráca sa spája v jednom význame s novými príležitosťami rozvoja prihraničných oblastí. Práve slovo „príležitosť“ (*opportunity*) a „štruktúra“ (*structure*) majú v tomto ponímaní zásadný význam. To, že ide aj o politické príležitosti, ak opomenieme ekonomické, kultúrne alebo mnohé ďalšie, je zřejmé. Fakticky, táto teória je v skutočnosti momentálne jednou z najpoužívanejších pri výskume cezhraničnej spolupráce na vonkajšej hranici EÚ.

Teória politického procesu má pôvod v historickej sociológii Charlesa Tillyho. Ten vo svojom modeli charakterizoval predpoklady politickej mobilizácie, kde zaradil aj príležitosti a hrozby poskytované kolektívnemu aktérovi politickými inštitúciami a podporu alebo represie sociálnej mobilizácie zo strany politických elít. Tillyho model upriamil pozornosť na dôležitosť premenlivého politického kontextu pre vysvetlenie konania sociálnych hnutí, čo potom viedlo k vzniku konceptu štruktúry politických

príležitostí, ktorý sa stal nástrojom pre vysvetlenie mobilizácie hnutí, jeho strategického repertoáru a možného úspechu (Císař, 2004, s. 53). Štruktúra politických príležitostí je teda silne ovplyvnená politickou sociológiou. Autorstvo pojmu je pripisované Eisingerovi (1973), ktorý tento teoretický rámec považuje za vhodnú možnosť pre aktérov, aby v konkrétnom politickom systéme ovplyvňovali formovanie a tvorbu politiky. Medzi najvýznamnejších predstaviteľov teórie štruktúry politických príležitostí možno zaradiť takých sociálnych teoretikov akými sú Sidney Tarrow, David Meyer, Doug McAdam a pod.

Císař (2004) uvádza, že táto teória popisuje predovšetkým inštitucionálne prostredie a vzťahy medzi politickými aktérmi v rámci politického spoločenstva. Teoretici, vychádzajúci z tohto prístupu, preto vidia hnutia ako funkciu meniacich sa vonkajších podmienok mobilizácie. Hlavnou myšlienkou teórie politických príležitostí je predstava, že aktivisti si nevyberajú svoje ciele, stratégie a taktiku vo vzduchoprázdne. Jednanie aktérov je všeobecne vysvetľované politickým kontextom a pravidlami hry, teda štruktúrou (Meyer, 2004). V tejto súvislosti sa spomínajú napríklad termíny ako politická otvorenosť; uzavretosť a otvorenosť štruktúr a pod. Otvorené politické prostredie uľahčuje možnosť participácie, aktivizácie či mobilizácie. Naopak, uzavreté prostredie ich sťažuje. A to tiež patrí medzi leitmotívy tohto prístupu. Jednou z ďalších osnovných téz tejto teórie je idea, že úspech či neúspech sociálnych hnutí je ovplyvnený predovšetkým politickými príležitosťami. V tomto kontexte možno príležitosti vnímať ako „možnosti pre kolektívne akcie, so šancami ale aj rizikami, ktoré sa nimi spájajú, a ktoré sú závislé na faktoroch nachádzajúcich sa mimo mobilizačnej skupiny“ (Koopmans, 2004, s. 65). Tarrow (1996) v tejto súvislosti chápe politické príležitosti ako konzistentné ale nie nevyhnutne formálne, nepretržité alebo národné dimenzie politického boja, ktoré vedú k politickému aktivizmu – sú teda smerované k sociálnym a politickými aktérom, ktorých to môže buď odradiť alebo naopak motivovať k tomu, aby využili príležitosti, ktoré im ponúka daný systém so všetkými možnosťami, ale aj obmedzeniami na to, aby formovali sociálnu a občiansku spoločnosť. Politické obmedzenia sú po-

tom také faktory, ktoré odradzujú od protestu, tým môže byť napr. represia.

Autori sa síce líšia v definičnom vymedzení politickej štruktúry príležitostí, určité kľúčové aspekty sa však opakujú. Potvrdzujúc značné rozdiely v interpretácii, Tarrow (1998 s. 76 – 80) rozdelil štruktúru politických príležitostí do piatich vzájomne súvisiacich skupín premenných: (1) stupeň otvorenosti politického zriadenia (otvorenosť/uzavretosť politických inštitúcií); (2) stabilita politických zoskupení; (3) prítomnosť spojencov a podporujúcich skupín (stabilita/nestabilita vplyvných politických spojencov vo vnútri politického systému); (4) prípadná nejednotnosť v rámci významných spoločenských elit a/alebo ich tolerancia protestov a odporu (rozbroje medzi elitnými aktérmi, ktoré zvyšujú (či naopak znižujú) šance politických aktivistov získať prístup k politickému rozhodovaniu); (5) represie alebo podpora opozície zo strany štátu.

Uvedených päť dimenzií interpretuje Tarrow nasledujúcim spôsobom. (1) K otvoreniu inštitucionálneho prístupu dochádza najviditeľnejšie prostredníctvom volieb, ktoré poskytujú príležitosť pre mobilizáciu masových hnutí. Vzhľadom na to, že inštitucionalizované demokratické voľby sú rutinným bojom politických strán, sú to najmä transformujúce sa nedemokratické režimy („otvárajúce sa režimy“), ktoré poskytujú najviac príležitostí pre mobilizáciu a protestnú politiku. (2) Ďalšou zložkou, ktorá podporuje protest, je nestabilita politických spojenectiev. Význam volebnej podpory pre politickú elitu a nestabilita tejto podpory často „otvárajú“ príležitosti pre sociálne hnutia. Tarrow ju identifikuje v demokratických režimoch skrz „volebnú nestabilitu“. (3) Treťou časťou štruktúry politických príležitostí sú vnútorné rozpory a konflikty medzi elitami, ktoré podporujú vzplanutie protestu, lebo zvyšujú pravdepodobnosť, že časť elity začne so sociálnymi hnutiami spolupracovať. (4) Štvrtým rozmerom je schopnosť hnutí nájsť vo vnútri politického systému vplyvných spojencov, ktorí môžu pomôcť s presadzovaním požiadaviek hnutí. (5) Piatou časťou je miera represie v danom režime. Všeobecne platí, že pravdepodobnosť mobilizácie sa zvyšuje s klesajúcou mierou represie, ale niekedy to môže byť práve naopak. V prípade nenásilných protestov zvyšuje proti nim namierená represia

legitimitu ich požiadaviek v očiach verejnosti. Represia takisto môže viesť k radikalizácii hnutí. V represívnom režime totiž umiernení aktivisti opúšťajú verejnú sféru a iniciatívy sa ujímajú ich radikálni kolegovia (Císař, 2004).

Štruktúru politickej príležitosti tvoria teda aj externé faktory, ktoré môžu mať zásadný vplyv na posilnenie mobilizácie aktérov alebo naopak môžu brániť ich mobilizácii, zároveň však vytvárajú podmienky (alebo naopak) pre vznik špecifických politických preferencií, podporujú proces kreovania politických stratégií na ich presadzovanie, a vedú k vzniku nových aktérov (hnutí), ktorí predstavujú výzvu pre existujúce politické inštitúcie (Meyer, Minkoff, 2004, s. 1457 – 1458). Inými slovami, existuje množstvo premenných, ktoré majú vplyv na celkový výsledok. Sú to napríklad aktivity oponentov. To znamená, že hnutie snažiac sa dosiahnuť svoje ciele môže mať opozíciu v inom protihnutí, ktoré sa bude snažiť zabrániť naplneniu týchto cieľov. Ďalej sú politické príležitosti v tomto zmysle determinované meniacim sa politickým prostredím, v ktorom zvolení politici, opozícia a existujúce politické inštitúcie môžu prijať politické ciele ich vyzývateľov v podobe sociálnych hnutí. V prípade, že zámery spoločenských hnutí nie sú absorbované existujúcimi inštitúciami, vzniká tlak na ich zmenu.

Meyer a Staggenborgová (2008) identifikovali tri hlavné zložky stratégie, ktoré sa menia v závislosti od vývoja politických príležitostí a kritických udalostí: voľba politických arén, taktiky a požiadavky. Autori na príklade priaznivcov a odporcov reprodukčných práv v USA ukázali, že v danom okamihu relatívne dominujúca strana rozhoduje o ohnisku a rámcovaní konfliktu. Naopak, v situácii dlhotrvajúceho konfliktu bez významných úspechov niektorej zo strán či podstatných kritických udalostí, artikulujú hnutia a protihnutia svoje požiadavky a rámce relatívne nezávisle na sebe. Meyer a Staggenborgová (1996) za kľúčovú otázku považujú „tesnosť spojenia“ hnutí a protihnutí. Inak povedané, do akej miery je agenda, taktiky a voľba politickej arény podmienená jednaním oponenta: čím väčší vplyv má hnutie na strategické konanie oponenta, o to „tesnejšie“ spojenie ide. Ruka v ruke s voľbou arény ide aj o organizačnú formu hnutia – protihnutia, pretože pravidlám hry danej arény treba väčšinou

organizačne prispôbiť k efektívnejšiemu presadzovaniu cieľov. Ku konvergencii taktík tak dochádza zvyčajne v situácii dominujúceho aktéra konfliktu a relatívnej exkluzivite jednej z arén. Vznik organizovaného protihnutia pritom môže pre hnutie znamenať (s vidinou hrozby) príležitosť k mobilizácii zdrojov a politickej aktivity sympatizantov (Šubrt a kol., 2013, s. 402). K tomuto „otvoreniu príležitostí“ dochádza len v obmedzenom segmente tém, ktoré sú aktuálne pod paľbou protihnutí a nie je jednoduché hrozby protihnutia využiť k otvoreniu iných tém agendy hnutia. Obe strany konfliktu musia byť schopné taktickej inovácie (McAdam, 1983). Existencia zreteľného a organizovaného protihnutia v tomto ohľadu núti hnutie „zostať v strehu“ a bráni jeho demobilizácii. Protihnutie musí byť schopné flexibilne neutralizovať akcie hnutia (Šubrt a kol., 2013, s. 403).

Okrem toho, hranice vzniknutých príležitostí vymedzujú viaceré činitele, z tých najmarkantnejších možno uviesť atribúty (1) formálnej inštitucionálnej štruktúry, (2) neformálnych procedúr a dominujúcich postupov a (3) širšej mocenskej konfigurácie relevantnej z pohľadu politickej aktivity (Kriesi, 1995). Okrem takto určených štruktúr politických príležitostí vstupujú do vzájomného pôsobenia s hnutím a jeho aktivitami ďalšie významné charakteristiky, ktoré sú zasadené do širšieho politického kontextu. V tomto prípade možno hovoriť o kultúrno-ideologických aspektoch politického priestoru, kreujúce tzv. štruktúry diskurzívnych príležitostí a reprezentujúce „aspekty verejného diskurzu, ktoré určujú šancu šírenia odkazu vo verejnej sfére“ (Koopmans, Olzak, 2004). Štruktúra teórie politickej príležitosti v sebe teda nesie aj istý kultúrny rozmer, pretože mnohokrát závisí viac od vnímania aktérov, ktorí vidia otvárajúcu sa šancu na úspech, než od objektívneho stavu vecí (Gamson, Meyer, 1996). Jednoducho povedané, i keď niektorí si myslia, že je čas na uskutočnenie „revolúcie“ a verejne to prezentujú, väčšina spoločnosti túto predstavu nezdíela a nepodporuje. To však neznamená, že verejným diskurzom sa im nepodarí tento stav v spoločnosti navodiť.

Gamson a Meyer (1996) poukazujú aj na to, že premenné pri politických príležitostiach siahajú od veľmi nestálych, napr. ako je verejná

mienka, až po oveľa stálejšie elementy ako inštitucionálne štruktúry v stabilných politických zariadeniach. Ďalej, aby mali zmysel, príležitosti musia byť vnímané potenciálnymi aktivistami. Čisto materiálne vnímanie politických príležitostí nie je na mieste, keďže popiera elementy sociálnej konštrukcie v príležitostiach. Plnohodnotné porozumenie štruktúre politických príležitostí tak musí zahŕňať oboje – kultúrne aj inštitucionálne elementy, ktoré sa vzájomne dopĺňajú. Napríklad subkultúra politického aktivizmu povzbudzuje pocity schopnosti/účinnosti medzi potenciálnymi aktivistami, a tak aj zvyšuje pravdepodobnosť rozpoznania príležitosti, ak sa naskytne. Spomínaní autori tiež volajú po zvýšenej pozornosti vo vzťahu k faktorom, ktoré môžu meniť príležitosti ale aj ich samotné vnímanie. Na jednej strane, aktivisti sami môžu vytvárať svoje vlastné politické príležitosti, a tie zase spojencov a oponentov. Ak aktivisti môžu meniť príležitosti „zdola“, iste národné príležitosti môžu byť zmenené taktiež aj „zhora“. Zmeny v medzinárodnom kontexte môžu, zmenou politických a ekonomických podmienok, a/alebo vnímaním týchto podmienok, meniť príležitosti pre aktivistov vo vnútri krajiny.

Otvorenosť politických príležitostí môžeme skúmať taktiež vnímaním analyzovaných aktérov, teda z ich subjektívneho pohľadu. Podľa mnohých výskumníkov sú práve tým faktorom, ktorý rozhoduje o tom, či politické príležitosti majú vôbec nejaký vplyv na skutočné konanie aktivistických skupín (Gamson, Meyer 1996; McAdam et al., 2001). V tomto ponímaní nepôsobia politické príležitosti na aktivistické skupiny „objektívne“, ich pôsobenie je sprostredkované interpretáciami aktérov. Podľa tohto argumentu tak „objektívne“ otvorená štruktúra politických príležitostí vôbec nemusí viesť k politickej mobilizácii – príležitosti byť môžu v tomto zmysle „premárnené“ (Meyer, 2002).

Zmeny v politike a expertné zaradenie na jednej strane môžu povzbudiť disidentov k zmene vo forme protestu, kým za normálnych okolností by sa ich účasť obmedzila na viac konvenčné normy protestu. Slabé možnosti konať napr. v otázkach životného prostredia, sa môžu priaznivo zhodnúť so sľubnými príležitosťami pre mobilizáciu v otázkach občianskych práv. Vzhľadom na pohyby v politic-

kých štruktúrach sú potenciálni aktivisti nútení reagovať prostredníctvom prijímania rozhodnutí ohľadom tém, ktorým sa budú venovať, ako aj nájdania rovnováhy medzi konvenčnou a nekonvenčnou politickou participáciou (Meyer, 2003). Niekedy proste nestačí vyjadriť verejne nesúhlas, demonštrovať podporu alebo oficiálne podať petíciu či začať protest, ale skrátka napríklad vyjsť do ulíc, aby sa veci začali ľudovo povedané „hýbať“ či nájsť inú formu protestu a pod.

Teória štruktúry politickej príležitosti je kritizovaná ako štruktúralne, tak aj koncepčne. Kritici naznačujú, že zástancovia tejto teórie využívajú príliš široké definície, pokiaľ ide o to, čo tvorí politické príležitosti, a tieto definície sa značne líšia aj vo vzťahu k historickému kontextu samotného sociálneho hnutia. Oponenti tvrdia, že teoretici kladú príliš veľký dôraz na úlohu sociálnych sietí a zároveň často takmer úplne ignorujú kultúrne základy, ktoré umožňujú tieto siete tvoriť a živiť.

Kritika použiteľnosti tejto teórie sa zameriava predovšetkým na spochybnenie jej užitočnosti, a to kvôli jej veľmi všeobecnému rámcu, ktorý spôsobuje to, že „môže byť ako špongia absorbujúca všetky sociálne aspekty prostredia“, v ktorom pôsobia nové sociálne hnutia (Gamson, Meyer, 1996, s. 275). V tomto prípade aplikácia tejto teórie dáva možnosť získať prvom rade mechanické vysvetlenie špecifik vzniku nových sociálnych hnutí, a to za pomoci 4 modelov: (1) otvorený-silný (*open-strong*); (2) otvorený-slabý (*open-weak*); (3) uzatvorený-slabý (*closed-strong*); (4) uzatvorený-slabý (*closed-weak*) a nedostatku väčšej možnosti zjednodušenia návrhov skúmaných prípadov vo všeobecnejšom rovine (Meyer, 2004, s. 125).

Ďalším zásadným problémom na ktorý upozorňujú Gamson a Meyer (1996, s. 275) je skutočnosť, že autori zaoberajúci sa tohto teóriou odkazujú na rôzne premenné a odlišné funkcie, ktoré vyvstávajú z rôznych definícií teórie štruktúry politickej príležitosti. Taktiež upozornili na užitočnosť odlišenia medzi statickými štruktúralnými a dynamickými príležitosťami. Kým štruktúralne príležitosti sú v čase relatívne konzistentné a v tejto súvislosti je možné hovoriť o vlastnostiach politických inštitúcií alebo o kapacitách štátnych úradníkov zavádzať zmeny, tak dynamické príležitosti poukazujú napríklad na prechodné udalosti

a krízy alebo na rozdelenie rolí elit. Rovnako McAdam (1996, s. 31) varuje pred rizikami koncepčného zmätku vo využívaní teórie štruktúry politickej príležitosti pričom zdôrazňuje, že je dôležité explicitne zadefinovať závislé premenné s ktorými pracujeme a ktoré rozmery politickej príležitosti sú relevantné k ich vysvetleniu.

Ďalšie výhrady ku konceptu štruktúry politických príležitostí prezentovali Meyer a Minkoff (2004), ktorí vnímajú ako otvorenú otázku, či mobilizácia podnecuje signály od aktérov zastupujúcich elity alebo či úsilie k mobilizácii umožňuje štrukturálne zmeny. Rovnako upozorňujú na potrebu venovať systematickú pozornosť nutnosti špecifikovať model politických príležitostí.

V súvislosti s riešením koncepčných problémov, ktorým čelia analytici pracujúci s teóriou štruktúry politických príležitostí usilujúci sa o lepšie pochopenie tohto konceptu možno identifikovať tri oblasti, ktoré si vyžadujú značnú pozornosť.

1. Analytici nie sú jednotní v dôležitosti všeobecných politických príležitostí vzhľadom na problémové alebo špecifické faktory.

2. Analytici používajú rôzne závislé premenné, pri pohľade na politické príležitosti s cieľom vysvetliť výsledky, ktoré pravdepodobne reagujú inak na rovnaké faktory.

3. Analytici sa rozchádzajú v tom, ako vlastne politické príležitosti fungujú, to znamená, aké sú mechanizmy premeny príležitostí na kolektívnu akciu (Minkoff, Meyer, 2004, s. 1461).

Literatúra:

CÍSAŘ, O. – NAVRÁTIL, J. – VRÁBLÍKOVÁ, K.: Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. Sociologický časopis, roč. 47, č. 1 (2011), s. 137 – 167.

CÍSAŘ, O.: Transnacionální politické sítě. Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Mezinárodní politologický ústav 2004.

EISINGER, P.: The Conditions of Protest Behavior in American Cities. American Political Science Review, roč. 67, č. 1 (1973), s. 11 – 28.

GAMSON, W. A. – MEYER, D. S.: Framing political opportunity. In: MCADAM, D. – MCCARTHY, J. D. – ZALD, M. N. (eds.): Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 275 – 290.

KITSCHOLT, H.: Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. British Journal of Political Science, roč. 16, č. (1986), s. 57 – 85.

KOOPMANS, R. – OLZAK, S.: Discursive Opportunities and the Evolution of Right-Wing Violence in Germany. The American Journal of Sociology, roč. 110, č. 1 (2004), s. 198 – 230.

KRIESI, H.: The Political Opportunity Structure of New Social Movements: Its Impact on Their Mobilization. In: JENKINS, J. C. – KLANDERMANS, B. (eds.): The Politics of Social Protest Comparative Perspectives on States and Social Movements. London: UCL Press 1995, s. 83 – 98.

MCADAM, D. – TARROW, S. – TILLY, C.: Dynamics of Contention. Cambridge: Cambridge University Press 2001.

MCADAM, D.: Conceptual Origins, Current Problems, Future Directions. In: MCADAM, D., MCCARTHY, J. – ZALD, M. (eds.), Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 23 – 40.

MCADAM, D.: Tactical Innovation and the Pace of Insurgency. American Sociological Review, roč. 48, č. 6 (1983), s. 735 – 754.

MEYER, D. S.: Protest And Political Opportunities. Annual Review of Sociology, roč. 30 (2004), s. 125 – 145.

MEYER, D. – MINKOFF, D. C.: Conceptualizing Political Opportunity. Social Forces, roč. 82, č. 4 (2004), s. 1457 – 1492.

MEYER, D. – STAGGENBORG, S.: Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity. The American Journal of Sociology, roč. 101, č. 6 (1996), s. 1628 – 1660.

MEYER, D. – STAGGENBORG, S.: Opposing Movement Strategies in U.S. Abortion Poli-

- tics. *Social Movements, Conflicts and Change*, roč. 28, č. 1 (2008), s. 207 – 238.
- MEYER, D. – TARROW, S.: *A Movement Society: Contentious Politics for a New Century*. In: MEYER, D. – TARROW, S (eds.): *The Social Movement Society*. Lanham, Oxford: Rowman and Littlefield 1998, s. 1 – 28.
- MEYER, D.: *Opportunities and Identities: Bridge-Building in the Study of Social Movements*. In: MEYER, M. – WHITTIER, N. – ROBNETT, B. (eds.). *Social Movements. Identity, Culture, and the State*. Oxford, New York: Oxford University Press 2002, s. 3 – 25.
- MEYER, D.: *Political Opportunity and Nested Institutions*. *Social Movement Studies*, roč. 2, č. 1 (2003), s. 17 – 35.
- ŠUBRT, J. a kol.: *Soudobá sociologie V. (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum 2013.
- ŠUŠKA, P.: *Politické a diskurzívne príležitosti lokálneho environmentálneho aktivizmu: prípad premien bratislavského ochranárstva*. *Sociológia*, roč. 46, č. 1 (2014), s. 60 – 87.
- TARROW, S.: *States and Opportunities: The Political Structuring of Social Movements*. In: MCADAM, D. – MCCARTHY, J. D. – ZALD, M. N. (eds.): *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 41 – 61.
- TARROW, S.: *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press 1998.
- WOJTASIK, W.: *Sukces Ruchu Palikota w świetle czynników możliwego sukcesu politycznego = Political Opportunity Structure. Preferencje Polityczne: postawy, identyfikacje, zachowania: Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego*, roč. 3, 2012, s. 159 – 174.

Článok je čiastkovým výstupom grantovej úlohy *Výskum hraníc a cezhraničná spolupráca: rozšírenie ponuky vysokoškolského vzdelávania v politických vedách* – KEGA č. 054PU-4/2016.